

Kaukolännen orientalismi ja Kaukoidän oksidentalismi*

PEKKA KORHONEN

ABSTRACT
Far Western Orientalism and Far Eastern Occidentalism

Orientalism, as defined by Edward Said, in the far western end of the Eurasian continent has roots dating to the early nineteenth century. It has become a general European way of observing other ethnic groups, among them the generalized Asians. The main tenet of orientalism is to regard Europe as the most important place in the world, and from this position any European can look down upon Asians as morally inferior, barbarous people. Very typical orientalist arguments can be easily gleaned from a random search through recent Finnish human scientific literature. This is even more interesting, because until recently the Finns were also an object of pejorative orientalism originating in Central Europe.

During the 1990s a corresponding discussion has emerged in the opposite end of the Eurasian continent. What is termed here Far Eastern occidentalism regards Europe, or a more generalized »West«, as a decadent, stagnant, and non-important place, which is slowly drowning in filth, crime, and military conflict. On the other hand Asians are depicted as hard-working, clean, and disciplined people. A great future is waiting for them if they stick together and remain faithful to their Asian values.

Both the orientalist and occidentalist narratives are connected to processes of regional integration, where group unity is enhanced by creating degrading images of the competing group. The groups also held their historical first meeting, the Asia Europe Meeting (ASEM) in Bangkok in 1996, and an analysis of the symbolic content of the meeting reveals the extraordinarily large perception gap existing between the espousers of these two narratives.

Olen koonnut tämän artikkelin ensinäkemältä toisiinsa hyvin sopimattomista osista. Tarkastelen muutamia suomalaisia valtio-opin oppikirjoja sekä viimeaikaista julkista keskustelua. Siirryn sen jälkeen käsittelemään Itä-Aasiaa ja uutta japanilaista, malesialaista ja singaporelaista retoriikkaa, ja lopetan maaliskuussa 1996 järjestetyn aasialais-eurooppalaisen tapaamisen

tarkasteluun. Kiedon tämän kaiken löyhästi yhteen orientalismin ja oksidentalismien käsitteiden avulla. Kyseessä ei ole niinkään systemaattinen tutkimus vaan lähinnä impressionistinen essee.

Suomessa ja muissa Länsi-Euroopan maissa sekä Itä-Aasiassa tapahtuu juuri nyt voimakasta alueellisten identiteettien uudelleen määrittelyä. Tämä johtuu siitä, että entiset poliittisiin metaforiin (demokratiat/kansandemokratiat) tai taloudellisiin metaforiin (markkinatalous/sosialismi) perustuneet valtioryhmien määrittelyt ovat menettäneet merkityksensä. Ne ovat korvautumassa etnisillä, kulttuurisilla ja maantie-

* Artikkelin pohjautuu Jyväskylän valtio-opin 14-15.3.1996 järjestämässä The Rhetorics of Politics and Human Sciences -seminaarissa pidettyyn esitelmään.

teellisillä metaforilla, joilla luodaan uusia ryhmittymiä. Kiihkeintä tämä 1990-luvun ilmiö on Euraasian mantereiden alueella, koska sosialismin romahtaminen (Neuvostoliitto, entinen Itä-Eurooppa, Länsi-Euroopan kommunistiset puolueet) tai sen perustavanlaatuisen kvalitatiivinen muuttuminen (Kiina, Vietnam) ovat vaikuttaneet eniten juuri tällä mantereella (Korhonen 1996d, luku *Continentalism*). Käsittelen seuraavassa kuitenkin vain Länsi-Euroopan ja Itä-Aasian tilannetta eli mantereiden molempia ääripäitä. Venäjän tilanteesta kirjallisuutta on hyvin saatavissa (Arbatov 1994; Medvedev 1996; Neumann 1996; Oittinen 1996), toisin kuin Itä-Aasian uusista keskusteluista, ja suomalaisuuden uudesta tulkinnasta en ole nähnyt yhtään systemaattista analyysiä.

Suomelle luodaan uutta eurooppalaista identiteettiä, joka sopii Euroopan unioniin liittyneelle maalle paremmin kuin kylmän sodan aikainen »idän ja lännen välissä, mutta ehdottomasti pohjoisessa» tyyppiseen määrittelyyn perustuva puolueettomuuden ja sosiaalidemokraattisen markkinatalouden varaan rakentuva YVA-Suomen identiteetti tai vielä sitä vanhempi suomalais-ugrilaiseen tai uralilais-altailaiseen kieliryhmään ja mongoliseen/itä-balttilaiseen rotuun kuuluvan urhoollisen kansan identiteetti. Suomi on sopiva eurooppalainen esimerkki muun muassa siitä syystä, että uuseurooppalaisuus on täällä niin voimakasta ja äkillistä ja emotionaalisesti se muistuttaa Itä-Aasian uutta aasialaisuutta.

Itä-Aasiassa on menossa vastaavanlainen kansallisten identiteettien uudelleen määrittelyyn prosessi laajemman alueellisen metaforan, tässä tapauksessa Aasia-termin, alle. Euraasian mantereiden läntisessä ja itäisessä päässä on meneillään omat projektinsa kiinteiden kuvitteellisten yhteisöjen (Anderson 1995) luomiseksi. Euroopan unionia muokataan vahvaksi taloudelliseksi ja poliittiseksi yksiköksi. Kärjistäen voidaan perimmäisenä päämääränä pitää toisessa maailmansodassa menetetyt globaalit suuruusasetman palauttamista. Vastaavasti Kaukoidässä pyritään institutionalisoimaan Itä-Aasian maiden olemassa oleva taloudellinen yhteistyö alueellisen poliittisen yksikön luomiseksi. Samoin kärjistäen voidaan perimmäisenä päämääränä pitää globaalit suuruusasetman hankkimista. Länsi-Eurooppa ja Itä-Aasia ovat tässä mie-

lessä toistensa suoria kilpailijoita.

Termi suuruusasetma on tässä käsitteellisesti löyhempi kuin esimerkiksi suurvalta-asetma, joka liittyy jo materiaksi muuttuneeseen poliittiseen kuvitelmaan eli kiinteytyneeseen voimakkaaseen kansallisvaltioon, joka on myös selkeästi sotilaallinen toimija ja joka pystyy asettamaan itselleen selkeitä operatiivisia päämääriä. Nykyisessä maailmassa vain Amerikan Yhdysvallat edustaa tällaista suurvaltaa. Suuruusasetma liittyy löyhempään alueelliseen pienemmistä valtioista koostuvaan yksikköön, joka yrittää rakentaa omaa erityistä identiteettiään ja kiinteyttää itseään kunnianhimoisen tulevaisuuteen suuntautuneen projektin avulla. Kansainvälinen kunnia ja maine ovat näissä projekteissa keskeisissä osissa, mutta myös taloudellisen hyvinvoinnin turvaaminen ja poliittisen vaikutusvallan hankkiminen ovat tärkeitä. Tehokas sotilaallinen yhteistyö tapahtuu kuitenkin sekä Länsi-Euroopassa että Itä-Aasiassa vain Yhdysvaltain myötävaikutuksella.

Orientalismi ja oksidentalismi

Erään piirteen sekä Kaukolännen että Kaukoidän projekteissa muodostavat erityiset narratiivit kilpailevasta yksiköstä. Näillä narratiiveilla luodaan toisaalta uhkaavia ja toisaalta alentavia kuvia toisesta. Ne auttavat herättämään tunnetta yhteenkuuluvuudesta omaan kuvitteelliseen yhteisöön ja ylemmyyden tunnetta suhteessa kilpailijaan. Länsi-Euroopan narratiivia voidaan kutsua orientalismiksi. Termin loi palestiinalainen Edward Said alun perin vuonna 1978 julkaistussa samannimisessä kirjassaan (Said 1995), jossa hän analysoi viimeisen kahden vuosisadan aikaista eurooppalaista ja amerikkalaista akateemista Aasia-tutkimusta. Teoksesta on tullut Aasia-tutkijoiden parissa eräänlainen kulttikirja, mutta tämän yhteisön ulkopuolella sitä ei kovin paljon tunneta.

Saidin konstruoima orientalismi on erityinen akateemisen tiedon muoto orientista. Heprean, kreikan, arabian ja syyrian kielten oppituleja Euroopan yliopistoissa on ollut vuoden 1312 jälkeen, jolloin katolinen kirkko niitä päätti perustaa, mutta varsinaisesti Said katsoo orientalismin saaneen alkunsa Napoleonin hyökkäyksestä Egyptiin vuonna 1798. Koska Napoleonin armeija oli pieni, hän aloitti systemaatt-

tisen tiedon keruun Lähi-idän yhteiskunnista, jotta voisi hallita tiedon avulla. Ranskalaiset ja heidän kilpailijansa englantilaiset noudattivat samaa käytäntöä alistaessaan pienillä armeijoilla 1800-luvun mittaan loputkin Aasian alueet. Orientalismi eroaa tavallisesta kolonialistisesta ja rassistisesta kirjallisuudesta (esim. Halmesvirta 1993) siinä, että Egyptissä, Intiassa, Kiinassa tai Kaakkois-Aasiassa eurooppalaiset alistivat vanhoja korkeakulttuureita eivätkä voineet olla tuntematta tiettyä kunnioitusta niitä kohtaan. Ne olivat olleet sivistyneitä jo silloin, kun Eurooppa oli pelkkää barbariaa. Kolonialistisessa tilanteessa tämä kunnioitus rajoittui kuitenkin klassisen kirjallisuuden ja taiteen ihailuksi. Näiden kulttuurien nähtiin aikoinaan tuottaneen ihmiskunnan helmiä, kuten *Tuhannen ja yhden yön tarinat*, *Bhagavad gitan*, tai *Muutosten kirjan*, mutta sen jälkeen rappeutuneen.

Koska suurin osa Aasian yhteiskuntien tutkimisesta tapahtui fyysisesti Euroopassa – siirtomaihin matkusti lähinnä sotilaita ja virkamiehiä, mutta myös luonnontieteilijöitä – akateeminen tutkimus tekstualisoitui tämän suuren kirjallisuuden tutkimiseksi. Katsottiin, että näiden kulttuurien perusolemus voidaan löytää kirjallisuudesta ja että se riitti. Elias Canetti on piirtänyt erinomaisen orientalistin karrikatyyrin teoksessaan *Sokeat* (1983). Tällä tavalla usean tuhannen vuoden aikana hyvin erilaisissa kulttuureissa syntynyt kirjallisuus tungettiin yhteen orienttisen mielen kategoriaan: pysähtyneeseen, salaperäiseen, ikuisesti vieraaseen, muuttumattomaan. Samaan aikaan tutkijat elivät Euroopassa, sen ristiriitojen ja nopean taloudellisen edistyksen keskellä, ja loivat jyrkän kontrastin Euroopan ja Aasian välille. Eurooppa kehittyi, Aasia on kehittymiskyvytön; Eurooppa sivistyy, Aasia pysyy takapajuisena; Eurooppa pyrkii rauhaan, Aasia kapinoi väkivaltaisesti; Eurooppa elää kiihkeästi, Aasia on fatalistinen, kykenemätön tuntemaan tuskaa; Eurooppa etsii uusia poliittisia rakenteita, Aasia on despoottinen.

Tällaisella akateemisella tiedolla legitimoitiin kolonialistinen vallankäyttö. Koska aasialaiset eivät osaa hallita itseään, he tarvitsevat sivistyneitä eurooppalaisia hallitsemaan itseään. Samalla luotiin myytti Euroopan liberaalisuudesta. Alistaessaan ja riistäessäänkin Euroop-

pa tarkoittaa Aasialle vain hyvää. Se on siellä opettamassa, neuvomassa, kouluttamassa, sivistämässä, parantamassa ja ylipäänsä nostamassa Aasiaa rappiostaan, koska Aasia itse ei siihen pysty. Said on laskenut, että orientalismin tuotti vuosina 1800–1950 noin 60 000 kirjaa, joiden pohjalta perinne voi jatkua eurooppalaisissa ja amerikkalaisissa yliopistoissa olennaisesti muuttumattomana. Orientalismista on tullut länsimainen kulttuuripiirre.

Oksidentalismi on uudempi käsite. Tarkoitan oksidentalismilla orientalismin peilikuvaa, jolla uudessa itäaasialaisessa retoriikassa luonnehditaan Eurooppaa ja länsimaita yleensä. Se käyttää samanlaisia retorisia kategorioita kuin orientalismin mutta asettaa stagnaation tilanteeseen Euroopan ja dynaamiseen tilanteeseen Aasian. Täydellisiä peilikuvia ne eivät ole. Kolonialistinen suhde puuttuu, ja oksidentalismi on enemmän puolustautuvaa kuin hyökkävää. Eroja on myös siinä, miten narratiivit konstruoidaan ja kuka näitä satuja kertoo. Käsitteiden oksidentalismista retoriikkaa tarkemmin jäljempänä.

Termi Kaukoita on anakronismi, eikä sen käyttö vanhassa merkityksessään (Euroopasta katsottuna jossakin kaukana idässä sijaitsevat maat) ole enää poliittisesti korrektia. Tarkoitan sillä tässä yhteydessä Euraasian mantereeseen tarkkaan rajaamatonta itäpäättä, ja käytän vastaavana käsitteenä Kaukolänttä eli mantereiden länsipäättä (Korhonen 1996e). Alueet asettuvat niiden avulla käsitteellisesti tasa-arvoisiksi. Etuliite »kauko» tuo esiin niin orientalistiseen kuin oksidentalistiseenkin narratiiviin liittyvän piirteen, jossa objekti pyritään siirtämään kulttuurillisesti mahdollisimman kauas omasta itsestä, jotta se helpommin voitaisiin määritellä oudoksi ja erilaiseksi.

Suomalais-eurooppalainen orientalismin

Kuten orientalismin konstruointi, myös Kaukolännen narratiivin rakentaminen on perinteisesti kuulunut ihmistieteiden työnkuvaan. Se ei enää rajoitu erityisiin orientin tutkijoihin (kukaan ei tosin enää ilkeä käyttäjä tätä nimeä itsestään), joista melko suuri osa jo matkustaa paikan päälle elämään vaihtelevia ajanjaksoja keskellä tutkimuskohdettaan. Ehkä voimakkaimpana orientalismin elää nykyään vertailevaa

lähestymistapaa käyttävässä Euroopan tutkimuksessa, jossa Eurooppa valotetaan ottamalla sen vastakohtaksi Aasia. Peruslähtökohtana on siis keskittyminen Euroopan tutkimiseen. Jos se kerran on maailman keskus, edelläkävijä, tärkein, korkeakulttuurisin ja kehittynein paikka maailmassa, niin on tietysti viisainta keskittyä siihen. Nykyään EU:n tutkimusrahoitus, sen vaatimat eurooppalaiset yhteistyökumppanit, matkat Brysseliin ja Berliiniin, ranskan kielen ja rahahakemusten vaatiman korkealentoisen eurokielen opettelu ja eurojulkaisujen yhteiskunnallinen kysyntä pitävät eurotutkijan tutkimassa Eurooppaa. Tällaisessa tutkimusperinteessä muu maailma ei voi olla vaikuttamatta vähempiarvoiselta ja merkityksettömältä paikalta.

Eurotutkija voi kirjoittaa Aasiasta, samoin kuin Afrikasta tai Latinalaisesta Amerikasta, tutkimatta niitä. Orientalistinen kirjoittaminen ei edellytä mitään tietoja Aasiasta. Mitä vähemmän tietää, sen puhtaampaa ja selkeämpää kirjoittaminen on. Tämä asenne siirtyy koulutuksen kautta sukupolvelta toiselle, ja hiljainen ylenkatse kaikkea aasialaista ja muuta ei-eurooppalaista kohtaan pysyy erityisesti merkille panemattomana osana eurooppalaista kulttuuria. Poliittisten johtajien ei tarvitse luoda orientalisimia; se on jo olennainen osa eurooppalaista poliittista tilaa.

Koska suomalainen yliopistosivistys rakentuu eurooppalaisen ja amerikkalaisen kirjallisuuden varaan, kelpaa Suomi hyvin kaukoläntiseksi esimerkiksi. Suomi on kuitenkin mielenkiintoinen erikoistapaus. Viime vuosisadalla ja tämän vuosisadan alussa suomalaiset miellettiin Keski-Euroopasta käsin laajalti aasialaisiksi (Kemiläinen 1985; 1993) eli yhdeksi orientalistisen narratiivin kohteista. Valaisevaa on esimerkiksi lukea saksalaisen Edmund von Bergin vuonna 1859 kirjoittama kuvaus Suomenmaan metsien rappiosta piittaamattomien suomalaisten käsissä (1995). Suomalainen vastaus tähän oli kansallinen suomalais-ugrilainen projektimme, joka vielä muutama vuosikymmen sitten oli voimakas. Esimerkiksi sittemmin Helsingin yliopiston kansanrunouden professoriksi edennyt Matti Kuusi runoili vuonna 1935:

Lyö auki Attilan portit taas,
tao Tšingiskhaanien tie,

kirot kirvoita vaaruvan Euroopan,
unet ugrien voittoon vie!
Pese sieluista spitaali nöyryyden,
revi jäljet renkiyden,
teräs terve nostata kuiluistaan,
veri vahva barbaarien!
(Siteerattu teoksesta Salminen 1988)

Emme me nykyään kuule tätä narratiiviva enää ollenkaan. Kun Suomi suuntautuu Länsi-Eurooppaan ja se otetaan siellä nyt myönteisesti vastaan, ovat suomalainen yliopistoväki ja mediajulkisuus ottaneet tehtäväkseen suomalaisuuden eurooppalaistamisen. Esimerkiksi *Helsingin Sanomat* esittelee kuukausiliitteessään näytävästi Helsingin yliopiston »eurooppalaista» historianprofessoria Matti Klingeä (Aronen 1996), *Tiede 2000* -lehti siirtää suomalaiset geneettisesti Aasiasta Eurooppaan (Korpela 1995) ja Oslon yliopiston suomen kielen professori Urpo Nikanne yhdessä Helsingin yliopiston englannin kielen apulaisprofessori Jan-Ola Östmanin kanssa siirtää suomen kielen Euroopan kielten sukulaiseksi (1996). Tämä pohjautuu sinänsä hyvin mielenkiintoiseen ja pätevästi argumentoituun uuteen pragmareaaliseen kielitieteeseen, jota Östman yhdessä Jarno Raukon kanssa on kehitellyt (1996). Yleisesti ottaen tässä narratiivissa on kuitenkin pyrittävä puhdistamaan pois kaikki jäljet mahdollisesta aasialaisuudesta ja suomalaiset on saatava näyttämään mahdollisimman länsieurooppalaisilta. Vastaavasti suomalaisen orientalisminkin on oltava mahdollisimman puhdasoppista ja jyrkkää.

Samanaikaisesti on tietysti menossa useita erilaisia narratiiveja, ja Kaukoidästä kerrotaan myös taloudellisen menestyksen ihmetarinoita. 1980-luvun lopun »Suomi Euroopan Japani»-narratiivi liitti ne ja vanhan suomalaisugrilaisen narratiivin vähäisen kaiun toisiinsa. Koska näillä ei kuitenkaan ole mitään retorista linkkiä Euroopan integraatioon, ei niitä tarkastella tässä enempää.

Orientalismi elää muun muassa klassikoiden teksteissä ja siinä, miten niitä luetaan. Max Weber -renessanssi ja erityisesti Euroopan *Sonderweg*-teesin tuominen suomenkieliseen keskusteluun 1992 suomennetun *Kaupunki*-teoksen kautta ovat yksi esimerkki. Weber opettaa vertailevan lähestymistavan perusteet. Mikäli hän olisi keskittynyt kirjoittamaan kaupungin kehityksestä Euroopassa, ei teos sisältäisi orienta-

listisia ongelmia, mutta koska hän systemaattisesti poimii hajanaisia vertailevia esimerkkejä muun muassa faaraoiden Egyptistä, 1000-luvun Japanista ja 1900-luvun alun Venäjältä, teos on tyypillinen orientalistinen tuote, jossa Eurooppa esitetään lakkaamatta kehittyvänä ja Aasia kehitykseen kykenemättömänä.

Orientalismin syntyä vanhemmat klassikot väritetään. Esimerkiksi Aristoteles antaa seuraavanlaisen kuvan eurooppalaisista ja aasialaisista *Politiikassaan*:

Kylmillä seuduilla ja Euroopassa asuvat kansat ovat innokkaita mutta älyltään ja taidoiltaan vajavaisia. Siksi ne ovat suhteellisen vapaita mutta kyvyttömiä muodostamaan valtioita ja hallitsemaan naapureitaan. Aasialaiset kansat ovat sielultaan älykkäitä ja taitavia mutta velttoja ja siksi alistetussa ja orjuutetussa asemassa. Helleenien suku, joka asuu edellä mainittujen puolivälissä, on yhtä lailla osallinen molemmista ominaisuuksista: kreikkalaiset ovat sekä innokkaita että älykkäitä. Siksi he pysyvät vapaina ja parhaiten hallittuina. He kykenisivät hallitsemaan kaikkia, mikäli heillä olisi yksi valtiomuoto. (1991, 7. luku)

Aristoteles antaa tässä alueellisten suuruuspoliittisten narratiivien perusmuodon: kilpailevia ryhmiä alennetaan, omaa ryhmää ylennetään ja lopuksi esitetään kehoitus yhtenäisyyteen, jotta suuruusasema saavutettaisiin. Sitaatin normaali nykyeurooppalainen lukutapa perustuu argumentointiin, ettei Aristoteles Euroopan kansoilla tarkoittanut suinkaan meidän esisiämme vaan tuntemattomaksi jääviä Kreikan pohjoispuolisten alueiden asukkaita. Helleenit itse kuitenkin luetaan implisiittisesti tai eksplisiittisesti suoriksi »eurooppalaisiksi» esisiiksemme. Tämä tekee Aristoteleen tyypiset huomautukset Aasian kansoista suoraan relevantteiksi nykyäänkin, samalla kun negatiiviset luonnehdinnat eurooppalaisista unohdetaan. Tämä lukutapa näkyy esimerkiksi Heikki Mikkelin kirjassa *Euroopan idea* (1993, 15–18).

Vielä voimakkaampana tendenssi löytyy esimerkiksi Jussi Vähämäeltä hänen esitellessään *Kosmopoliksessa* italialaisen Massimo Cacciariin eurooppalaista geofilosofiaa suomalaiselle yleisölle:

On merkittävää, kuinka kreikkalaisten kuvaukset Aasiasta tuntuvat moderneilta. Ne

kertovat aina äärettömästi: loputon maa, suunnaton valta, silmäkantamattomiin jatkuva sotajoukko. Vellovan ja aaltoilevan Aasian meri ei ole vielä kohdannut rajoittavaa voimaa. Se elää vailla ongelmia, vailla solmuja ja vailla polista. Jos Aasiassa ei ole ongelmia, niin lännellä niitä riittää . . . Ongelman kieltäminen merkitsee nukkumista, ja Aasian asukkaat nukkuvat, he elävät elämänsä tietämättöminä kaiken olevaisen muuttumisesta. Heidän älynsä on liikkumaton, eivätkä he luota omiin voimiinsa. He ovat vailla omaa lakia, heiltä puuttuu autonomia. . . . Tämä ratkaisu, erottautuminen, irtaantuminen ja matkalle lähtö aasialaisen imperiumin välittömästi ykseydestä ja tulevan ykseyden muuttuminen ongelmaksi, solmuksi, osoittaa, että Eurooppa konstituoituu osana ja sen luonnoksi tulee tietää itsensä osaksi, osalliseksi, joka etsii yhteyttä, yhdistymistä ja sen tilaa, politiikkaa, poliiksensa lakia. (1995, 55–56)

Vähämäen kirjoitus ei välttämättä pohjautu syvälliseen Aasia-tuntemukseen, mutta sen ei tarvitsekaan. Koska kirjoittaja on varmasti eurooppalainen, hän voi kirjoittaa aiheesta asiantuntevasti. Hän konstruoi traditionaaliseen tapaan essentioita, ja esittää ne ikuisesti muuttumattomiksi. Muinainen Kreikka ja nykyinen Länsi-Eurooppa ovat olennaisesti samanlaisia yksiköjä; muinainen Persia ja 1990-luvun Aasia samoin. Aasia on staattinen, Eurooppa dynaaminen. Aasia on tylsistynyt, Eurooppa voimakkaasti tunteva. Aasia on despoottinen ja uhkaava, Eurooppa demokraattinen. Aasia on epäpoliittinen, Eurooppa poliittinen. Aasia on liikkumaton, Eurooppa etsii ja kehittyy. Vähämäen teksti on vanhojen orientalististen väittämien uskollista ja innokasta toistelua.

Esseistisen ja allegorisen hämärän tyylinä takia Vähämäen ei tarvitse mainita mitään spesifejä maita. Hänen tapauksessaan aasialainen imperiumi saattaa viitata Venäjään, mutta yleisemmin on olemassa mekanismi, joka nykyään siirtää 2500 vuotta vanhaa kreikkalaista persialaisargumentaatiota suoraan Itä-Aasiaa koskevaksi, nimittäin muutokset maantieteellisissä metaforissa (Korhonen 1996c). Aristoteleen Aasia tunnetaan nykyään harvoin enää edes Vähänä-Aasiana, vaan mieluummin Lähi-itänä. Aasia-termi puolestaan on erityisesti 1990-luvulla pyrkinyt keskittymään nimenomaan Itä-

Aasian maista käytävään keskusteluun, joten nykyään Aasian imperiumeista puhuminen helposti viittaa niin sanottuun Japanin taloudelliseen imperiumiin tai Kiinaan.

Erityisesti Kiina on 1990-luvulla joutunut huomion kohteeksi Euroopassa, myös Suomessa. *Ulkopolitiikka* aloitti vuoden ensimmäisessä numerossaan uuden sarjan, jossa »päättäjät, tutkijat ja muut vaikuttajat mittelevät keskenään ulkopolitiikan kysymyksistä». Ensimmäisenä aiheena oli Kiinan ihmisoikeusloukkaukset. Ulla Anttila (1996) pyrki kokoamaan »kansainvälistä yhteisrintamaa» kauppapakotteisiin Kiinaa vastaan televisiossa syksyllä 1995 näytetyn ja keväällä 1996 uusitun BBC:n Kiinan lastenkotien tilaa käsittelevän dokumenttiohjelman pohjalta, joka oli järkyttänyt läntistä Eurooppaa. Anttilankin argumentaatiossa pyritään luomaan yhteisyyttä Eurooppaan ja vastustamaan aasialaista barbariaa.¹

Lapsiargumentteja vastaan on vaikea väittää, ja ne ovat siksi poliittisesti niin käyttökelpoisia. Osa Kiinan lastenkodeista on hirvittäviä. Ei ole kuitenkaan niin, etteivätkö kiinalaiset yrittäisi tehdä jotain huonoimmille lastenkodeilleen. Niiden tilanne on alkuaan tuotu julkisuuteen aktiivisten kiinalaisten eikä eurooppalaisten toimesta. Hong Kongin televisiossa näkyy sekä kiinaksi että englanniksi ilmoituksia, joissa kiinalaiset kansalaisjärjestöt keräävät rahaa lastenkotien tilanteen korjaamiseksi. Tämä ei kuitenkaan ole orientalistisen narratiivin kannalta olennaista, vaan olennaista on Kiinan valtion kritikoiminen. Kiinan lasten elämä ei ollut mikään eurooppalainen ulkopoliittinen ongelma 1950-luvun kollektivisoinnin ja Suuren harppauksen aikaan eikä 1960-luvulla Kulttuurivallankumouksen aikaan. Eikä se ole sitä nykyään Afrikan maiden kohdallakaan, jotka ovat yhtä köyhiä kuin suurin osa Kiinaa. Eikä se ollut ongelma Euroopassa silloin, kun Eurooppa oli yhtä köyhä. 1990-luvulla Kiinan, Thaimaan tai Indonesian lasten, naisten, työläisten, vankien tai etnisten vähemmistöjen puolesta puhuvat, maiden hallituksia kritikoivat ulkopoliitti-

set argumentit lähtevät juuri siltä perustalta, että nämä maat ovat osa nousevaa, taloudellisesti uhkaavaa Itä-Aasiaa, ja näitä argumentteja käytetään keinoina hallitusten kontrolloimiseksi. Kun akateeminen maailma ja mediajulkisuus kohdistavat huomionsa juuri näihin todellisuuden aspekteihin, luovat tuoretta kuvaa tunteetomista aasialaisista barbaareista ja vaativat eurooppalaista yhteisrintamaa heitä vastaan, niin se on tyypillistä helppoa orientalismia, eikä siinä ole mitään sen jalompaa.

Oksidentalismi

Kaukoidän oksidentalismi eroaa muutamissa tärkeissä suhteissa edellä kuvatusta orientalismita. Se on ensinnäkin hyvin uutta. Sille voidaan tosin löytää esikuvia erityisesti japanilaisesta 1960-luvun lopulta lähtien virinneestä keskustelusta, jossa vertailtiin Japanin taloudellista menestystä länsimaiden hiljalleen etenevään rappioon (Dale 1995). »Eurooppa kulttuurimuseona» on eräs tämän keskusteluperinteen tunnetuimmista argumenteista (Wilkinson 1983), mutta tämä oli keskustelua yhden maan sisällä. Nykyinen alueelliseen integraatioon liittyvä Itä-Aasian käsite alkoi hahmottua vasta 1980-luvun lopulla ja konkretisoitui vuonna 1991, jolloin Malesian pääministeri Mahathir Mohamad ehdotti Itä-Aasian talousryhmän (East Asian Economic Group, EAEG, myöhemmin Caucus, EAEC) perustamista (Consulate General of Malaysia 1991). EAEC koostuisi ASEAN:in (Association of Southeast Asian Nations) seitsemästä maasta, eli Thaimaasta, Malesiasta, Indonesiasta, Filippiineistä, Singaporesta, Bruneista ja vuoden 1995 jälkeen Vietnamista; sekä Japanista, Etelä-Koreasta ja Kiinasta. Aloite liittyi tilanteeseen, jossa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen pelättiin maailman jakautuvan Pohjois-Amerikan ja Länsi-Euroopan johtamiin talousblokkeihin. Mahathir pyrki luomaan Itä-Aasiaan vastaavanlaisen järjestelmän. Tilanteen poliittisen arkaluontoisuuden takia EAEC:tä ei ole ainakaan vielä perustettu fyysisenä instituutiona, mutta ideana se on vahva ja antaa oksidentalistiselle keskustelulle puitteet.

Eräs tärkeimmistä piirteistä Mahathirin aloitteessa oli Itä-Aasian metaforan uudelleen määrittely. Tällä termillähän ymmärrettiin aikai-

¹ Li Lei on kommentoinut asiallisesti suomalaista Kiina-uutisointia (Li 1996). Marja-Leena Heikkilä-Hornin ja Tove Selinin *Kun Kaakkois-Aasiassa satoi lunta* analysoi Helsingin Sanomien Aasia-kirjoittelua (1994).

semmin lähinnä Kiinasta, Japanista ja Koreasta koostuvaa kulttuurillista kokonaisuutta, mutta Mahathir ulotti sen koskemaan poliittis-taloudellisessa mielessä myös Kaakkois-Aasiaa (jolloin entinen Itä-Aasia muuttui Koillis-Aasiaksi). Tämä tulkinta levisi erittäin nopeasti alueen kirjallisuudessa ja on nykyään jo täysin vakiintunut. Se mahdollisti alueen nopeasti kasvavien, samantyyppistä talousfilosofiaa argumentoivien maiden (Korhonen 1994b) mieltämisen yhdeksi kokonaisuudeksi ja muodosti retorisen sillan, jolla ennen Yhdysvaltoihin ja Tyynenmeren yhteistyöhön suuntautunut Japani (Korhonen 1994a) saatiin samaan aasialaiseen ryhmään Indonesian tai Thaimaan kaltaisten kehitysmaiden kanssa. 1990-luku ei itse asiassa ole ensimmäinen kerta, jolloin termiä käytettiin suunnilleen samasta alueesta. Japani yritti toisen maailmansodan aikaan muodostaa asevoimin niin sanotun Itä-Aasian yhteishyvän alueen (*Dai Toa kyoeiken*) (Korhonen 1990; Beasley 1994), mutta sodan jälkeen termi on Kaakkois-Aasian suhteen ollut tabu. Tämä tabu on nyt poistunut.

Tilanteen uutuudesta johtuen sille ei ole paljoakaan perinteitä alueen yliopistokirjastoissa, joten narratiivin muotoilijat eivät ole niinkään ihmistieteilijöitä vaan poliitikkoja ja byrokraatteja. Tilanne ei ole kuitenkaan yhtenäinen. Japani on poikkeus, jossa tilanne on Kaukolännen tyyppinen. Johtavat poliitikot ovat varovaisia mutta eräät alemmat poliitikot hyvin äänekäitä. Uusaasialaisuuden kannatus leviää myös virkamieskunnan parissa, mutta pääosa teksteistä on kuitenkin akateemikoiden kirjoittamia (Higgott 1995, 83–85; Funabashi 1995, 304–333). Toisaalta Japani ja ASEAN:in maat, erityisesti Malesia ja Singapore, muodostavat retorisen kokonaisuuden, missä uusaasialaisia argumentteja pääasiassa esitetään. Kiinalainen kielialue (tässä: Kiinan kansantasavalta, Taiwan ja Hong Kong) muodostaa osittain erillisen retorisen yksikkönsä, joka käy vastaanlaista polemiikkia länsimaita vastaan, mutta siellä vedotaan enemmän kiinalaisiin kuin aasialaisiin arvoihin, ja EAEC:n sijasta keskusteluraamina on taloudellis-kulttuurinen Suur-Kiinan (*Ta Chunghua*) käsite (Shambaugh 1995; Kokubun 1996).

Oksidentalismien pääkohteena ei ole Eurooppa. Se ei ole riittävän tärkeä. Suorakaiteen muo-

toisessa maailmankartassa, jonka keskus on Tyynellämerellä, relevantti maailma koostuu Euraasian mantereiden itäosista, Amerikasta ja Oseaniasta. Eurooppa sijaitsee Intian ja Afrikan takana vasemmassa ylänurkassa. Oksidentalismien kohteena on yleistetty »Länsi» (West), tai japanilaisessa retoriikassa Euroamerikka (*Oobei*), joka yleensä sisältää myös Australian ja Uuden Seelannin. Kylmän sodan aikanaan Japani sijoittui yleensä »Länteen», koska kommunismi sijaitsi »Idässä», ja uusaasialaiseen retoriikkaan mukaan lähtemättömät, etenkin vanhemmat kansainvälisen politiikan tutkijat mieluummin sijoittavat sen edelleen sinne (esim. Sakamoto 1994). Länsi tai Euroamerikka on vastaavanlainen hämärä yleiskäsite kuin orientalismin Aasiakin: mitä sanotaan Australiasta koskee periaatteessa Suomeakin. Lännestä valtaosa koostuu Yhdysvalloista; Eurooppa on vain Lännen pieni kaukainen osa. Sitä voidaan sanoa Kaukolänneksi, vaikka tätä termiä ei siis keskustelussa esiinnykään.

Oksidentalismi ei perustu samanlaisiin stereotyyppioihin kuin orientalismin. Lännen tapahtumia seurataan koko ajan tarkasti. Oksidentalismi rajaa kuitenkin tarkkaan vastaanottamansa informaation. Julkinen media on keskeisessä asemassa. Kuva Lännestä muodostuu amerikkalaisista väkivaltaelokuvista, saippuaoperaoista ja pornolehdistä sekä uutisista, jotka käsittelevät väkivaltarikoksia, huumeita, avioeroja, työttömyyttä, valtioiden velkaantumista, talouskasvun hitautta, kauppavajeita ja muita vastaavia aiheita. Pääero on siinä, että oksidentalismi ei orientalismin tapaan voi argumentoida ikuisesti muuttumattomilla essentioilla, vaan se näkee juuri nykyhetkessä taitekohdan. Länsi on ennen ollut erinomainen, mutta ei enää; Aasia on joskus ollut stagnoitunut, mutta ei enää. Tämän johdosta oksidentalismi ei ainakaan vielä ole saavuttanut samaa absoluuttisen omahyväisyyden astetta kuin orientalismin. Oksidentalismi suuntautuu myös selkeästi tulevaisuuteen, ensi vuosisataan, jolloin eron Eurooppaan katsotaan tulevan vielä selvemmin esille (Korhonen 1996a; 1996b).

Kaukoidän uusi itseluottamus perustuu ennen kaikkea talouteen. 1990-luvulla toteutetut muutokset kansainvälisten taloustilastojen kokoomisperusteissa ovat yksi tekijä, jolla on ollut huomattavaa vaikutusta oksidentalismien kehittä-

tymiseen. Tilastot koottiin ennen käyttämällä perusteena valuuttojen vaihdettavia arvoja, ja niissä läntisen Euroopan osuus maailman taloudesta oli neljänneksen luokkaa, suunnilleen samaa kuin Yhdysvaltain. Aasian (tässä maat Afganistanista itään, Siperia ja Japani pois jättäen) osuus oli vain noin 7 %. YK:n piirissä kehittyjä ostovoimapariteetteihin perustuvia tilastoja alettiin ottaa käyttöön vuoden 1993 aikana, ja niissä kuva maailmasta muuttui radikaalisti. Euroopan osuus putosi 19 %:iin, ja Aasian nousi 18 %:iin (International Monetary Fund 1993). Mahathirin tunnetuksi tekemän uuden Itä-Aasian käsitteen levitessä EAEC-aloitteen myötä Japanikin alettiin mieltää yhä pelkistetympin Aasian maaksi, ja jos se yhdistettiin niihin, niin Aasian kooksi saatiin 25 %. Aasia ja Eurooppa vaihtoivat tässä mielessä paikkaa. Kiina nousi maailman kolmanneksi suurimmaksi taloudeksi Yhdysvaltain ja Japanin jälkeen. Kun tähän vielä lisättiin alueen maiden nopea talouskasvu, johon 1990-luvun alun lama ei Japania lukuun ottamatta paljoakaan vaikuttanut, niin näytti siltä, että Kiinasta tulee ensi vuosisadan alkuvuosikymmeninä maailman suurin kansantalous, ja erityisesti Itä-Aasiasta näytti tulevan maailman talouden keskus.

Toisaalta, Yhdysvaltain Itä-Aasian kanssa käymän kaupan arvo ylitti Länsi-Euroopan kanssa käydyin kaupan arvon jo 1970-luvulla, ja Länsi-Euroopan Itä-Aasian kanssa käymän kaupan arvo ylitti Pohjois-Amerikan kanssa käydyin kaupan arvon vuonna 1992. Tässä mielessä Itä-Aasiasta on tullut maailman talouden keskus jo nyt (Funabashi 1995, 254).

Argumenttien sisällön suhteen oksidentalismi on orientalismin peilikuva. Kuten Iver Neumann huomauttaa tutkimuksessaan venäläisestä Eurooppa-debatista, niin tällaiset Lännen kritiikkiä vastustamaan pyrkivät keskusteluprosessit väistämättä joutuvat omaksumaan Lännen argumentaatiomallit (1996, 195). Jos tätä ei haluta tehdä, on puhuttava jostakin aivan muusta ja jätettävä debatti sikseen. Niinpä Itä-Aasia on dynaaminen, eloisa, kehittyvä, nuori ja voimakas alue, jolla on suuri tulevaisuus edessään; Länsi, etenkin Kaukolänsi, on stagnoinut, rappeutunut, heikentynyt paikka, jossa ei tapahdu enää mitään varteen otettavaa. Historia on mennyt sen ohitse. Singaporen vanhempi ministeri Lee Kuan Yew näkee Lännessä lä-

hinnä »aseita, huumeita, väkivaltaisia rikoksia, kerjäläisiä, säädyttöä käytöstä julkisuudessa, eli romahtavan kansalaisyhteiskunnan» (Zakaria 1994, 111–113). Euroopan ympärillä näkyy sotilaallisten konfliktien »tuliympyrä» Venäjältä Balkanin kautta Pohjois-Afrikkaan ja sieltä Pohjois-Irlantiin. On pelättävissä Euroopan, rappeutumisen edetessä, suistuvan kokonaan kaaokseen, samalla kun Itä-Aasia muuttuu yhä rauhanomaisemmaksi ja yltäkylläisemmäksi paikaksi, toteaa singaporelainen johtava virkamies (Mahbubani 1994).

Singaporelainen taloustieteilijä Lim Chong Yah huomauttaa, että Japani, Taiwan, Singapore ja Hong Kong ovat maailman kuuden eniten valuuttavarantoja omaavan maan joukossa, eikä niillä myöskään ole yhtään ulkomaanvelkaa. Malesialla ja Thaimaalla on suuremmat varannot kuin Ranskalla ja Indonesialla suuremmat kuin Australialla. Maailman kolme velkaisinta maata puolestaan ovat Yhdysvallat, Kanada ja Australia, ollen siten samassa ryhmässä Brasilian kanssa. Koska Kaukolänsi on Lännen osa, niin sekin implisiittisesti kuuluu samaan taloudellisesti toivottomien maiden ryhmään. Lim ei kuitenkaan vielä haluaisi käyttää Lännessä erästä keskustelun muotitermiä, uudet vajoavat maat (Newly Declining Countries, NDCs), koska Länsi näyttää vasta pysähtyneen, ei vielä vajoavan. Vajoaminen tulee ajankohtaiseksi vasta ensi vuosisadan puolella (Lim 1995, 17–22).

Orientalismin suosimaa moralistista argumentaatiota vastaa oksidentalismien yhteisöllisiin arvoihin keskittyvä retoriikka. Lännen ahne, kulutuksen välttämättömyyteen uskova individualismi johtaa avioeroihin, yksinäisiin lapsiin, hyljättyihin vanhuksiin, syrjäytyneisiin työttömiin. Työetiikka on huonontunut, ihmiset ovat laiskoja, satunnainen väkivalta aiheuttaa turvattomuutta, kaupungit ovat likaisia, ros-kaisia ja vandalisoituja. Pornografia turmelee nuorison, sosiaaliturva vie aloitekyvyn. Rappeutuvan Lännen demokratiakaan ei ole sitä, miltä se ulos päin näyttää. Aasialaiset arvot puolestaan korostavat kovaa työtä, kurinalaisuutta, siisteyttä, suvusta huolehtimista, korkeaa koulutusta, vanhaa aasialaista sivistystä. Ihminen kuuluu aina ryhmään, tekee parhaansa sen puolesta, ja ryhmä pitää huolen jäsenistään. Näiden aasialaisten arvojen fyysisinä il-

mentyminä on lähinnä kaksi maata: rikas ja tehokas Japani sekä rikas ja siisti Singapore. Filippiinien presidentti Fidel Ramos kutsuu Itä-Aasian talousideologiaa kommunitaariseksi kapitalismiksi, erotuksena Lännen individualistisesta kapitalismista (Funabashi 1995, 74).

Japanilaistunut taiwanilainen Kyuu Eikan ja japanilainen Watanabe Shooichi ottavat esille sen nopeuden, millä rupla menetti arvonsa Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen, ja huomauttavat, miten Yhdysvaltain ja Länsi-Euroopan valuutat ovat kolmen viime vuosikymmenen aikana hiljalleen menettäneet arvoaan Itä-Aasian valuuttoihin, etenkin Japanin jeniin nähden. Mikäli Euroamerikan rappio kiihtyisi ja pohja putoaisi pois niiden yhteiskuntien alta, niiden valuutat väistämättä seuraisivat ruplan tietä ja muuttuisivat roskapaperiksi. Ja he suosittelevat, että Itä-Aasian maiden pitäisi taloudellisia tappioita välttääkseen luopua näiden heikkojen valuuttojen käytöstä ja siirtyä jeniin. Näin voitaisiin luoda »Aasian yhteisjennin alue» (*Ajia kyooenken*) (1994), mikä tietysti on Japanin sodanaikaisen Itä-Aasian yhteishyvän alueen nimeen perustuva sanaleikki.

Ehkä huomattavin oksidentalistinen teksti on kuitenkin Mahathirin ja Japanin parlamentin jäsenen Ishihara Shintaroon ensin japaniksi ja myöhemmin englanniksi julkaisema kirja nimeltään *NO to ieru Ajia* (Asia, joka osaa sanoa EI) (1994). Ei sanotaan Lännelle ja sen moralistisille yrityksille kontrolloida Itä-Aasiaa. Aasialaisten arvojen Aasia tietää itse, mitä se tekee. Kirjassa tuodaan jälleen esiin Euroamerikan huumeet, väkivalta, avioerot ja homoseksuellien avioliitot, joilla osoitetaan, että Lännellä ei ole moraalisia perusteita kritiikoida Aasiaa mistään. Mahathir ja Ishihara tukivat myös maailmanhistoriaa ja huomasivat Itä-Aasian itse asiassa olleen maailman kulttuurillisesti ja taloudellisesti tärkein alue 1800-luvulle asti. Paperi, painotekniikka, ruuti ja monet muut tekniset keksinnöt tehtiin siellä, ja ne kulkeutuivat viiveellä Eurooppaan. Euroamerikan 200-vuotinen valtakausi 1800- ja 1900-luvuilla oli poikkeus historian normaaliin kulkuun, vuosituhansien perspektiivissä pelkkä sattuma. Samanlaisista historiallisista sattumista johtui se, etteivät Attila tai Tšingis-kaani valloittaneet koko Eurooppaa ja tuoneet sitä suoraan aasialaisen sivistyksen piiriin. 2000-luvun

alkupuolelle mentäessä tilanne korjautuu, eurooppalainen aikakausi loppuu ja maailmassa koittaa jälleen Aasian aikakausi (*Ajia no jidai*). Mahathirin ajama EAEC esitetään yhdeksi askeleeksi kohti tätä päämäärää. Japanilainen pääoma ja teknologia yhdistyneenä aasialaiseen kovaan yhteisölliseen työtahtoon nostaisivat koko alueen rikkauteen vuoden 2020 paikkeille tultaessa. Tekijät myös esittävät, että Euroopan ja Amerikan markkinat vähenevät merkitykseltään koko ajan; 1990-luvulla Itä-Aasian maiden kaupasta jo yli puolet suuntautuu omalle alueelle, joten näyttäisi siltä, että Itä-Aasia voisi jatkaa kasvuaan itseään ruokkivan autonomisen alueellisen prosessin muodossa, mikäli maailman tilanne niin vaatisi.

Aasia ja Eurooppa kohtaavat toisensa

Esimerkkinä siitä, millä tavalla Kaukolännen ja Kaukoidän tulkinnat itsestään ja toisistaan poikkeavat käytännössä, otan esille tuoreen kansainvälisen konferenssin. Bangkokissa järjestettiin 1–2.3.1996 ensimmäinen Aasian ja Euroopan välinen huippukokous. Aloite siihen valmisteltiin ensin ASEAN:in piirissä, minkä jälkeen Singaporen pääministeri Goh Chok Tong ehdotti 1995 Ranskan presidentti Mitterrandille kokouksen järjestämistä, ja eräänä viimeisistä ulkopoliittisista toimistaan Mitterrand laittoi asian liikkeelle Euroopassa (Nanjoo 1996, 9). Eurooppa koostui 15 EU-maasta, ja Aasia koostui ASEAN:ista, Japanista, Kiinasta ja Etelä-Koreasta. Se oli siis EAEC käytännössä vaikkakaan ei nimenä. Mikäli järjestö joskus perustetaan, niin tämä kokous oli tärkeä askel (Furukawa 1996).

On mielenkiintoista, miten paljon osapuolten tulkinnat tästä kokouksesta erosivat. Euroopassa ei oikein tunnuttu ymmärrettävän, mistä oli kysymys, eikä tieto Itä-Aasian 1990-luvun keskusteluista ja poliittisista prosesseista ollut ehtinyt kovin hyvin Kaukolänteen asti. Eurooppalainen uutisointi, jota Suomen lehdistö ja televisio tarkasti seurasi, keskittyi siksi lähes totaalisesti orientalistisiin ihmisoikeuskysymyksiin. Puhutaanko Itä-Timorin tilanteesta vai ei; entä Irian Jaya, Tiibet tai Bangkokin lapsiprostituoituidut? Suomen yleisradio lähetti juuri kokouksen aattona uusintana edellä mainitun BBC:n dokumentin Kiinan lastenkodeista. Si-

vistys meni tapaamaan barbariaa edustajiensa välityksellä ja käytti tilanteeseen sopivaa retoriikkaa.

Kokous ymmärrettiin Aasiassa kovin eri tavalla. Esityslista rajoittui keskusteluihin keskinäisestä kaupasta ja investoinneista (Nanjoo 1996). Näiden edistämisen lisäksi kokoukselle ei kuitenkaan asetettu mitään varsinaista päämäärää; päämäärä oli itse tapaaminen ja siihen sisältyvät symboliarvot, ei se, mitä päätösasiakirjoihin kirjoitettiin (*Far Eastern Economic Review*, 14 March 1996). EAEC:n edistäminen oli siis yksi kokouksen vaikutuksista. Toiseksi kokous oli ensimmäinen kerta maailman historiassa, jolloin Aasia ja Eurooppa ylipäänsä »tapasivat», ja se tapahtui tasa-arvoisissa olosuhteissa. Se institutionalisoi poliittiselle tasolle sen, minkä esimerkiksi tilastoperusteiden muutos oli tehnyt kansainvälisille tilastoille vuonna 1993. Kolmanneksi kokousta voitiin käyttää aseena Yhdysvaltoja vastaan. Yhteistyö Euraasian mantereeseen ylittse vähentäisi etenkin Itä-Aasian heikkoutta Yhdysvaltain painostuksen suhteen. Ja neljänneksi kokousta voitiin käyttää oksidentalistiseen julkisuuteen Aasian uudesta menestyksestä ja tärkeydestä.

Kokouksen virallinen symboli on tässä suhteessa paljastava. Se koostui ensinnäkin harjakaton muotoisesta osasta, joka muodosti tyyliteltyyn A-kirjaimen. Sen alla olivat toisiaan koskettavat kädet, jotka muodostivat toisen A-kirjaimen. Niiden alla oli kokouksen virallinen lyhenne, ASEM (Asia Europe Meeting), jonka kaksi ensimmäistä kirjainta tulivat sanasta Asia. Euroopan yksinäinen E puristui niiden ja M:n väliin. Koko symboliikka korosti Aasian tärkeyttä ja ensisijaisuutta sekä Euroopan vähämerkityksellisyyttä.

Seuraava ASEM on määrä järjestää vuonna 1998 Englannissa. Sen organisoinnista on eräviä näkemyksiä. Pysyykö nimi samana vai muuttuuko se E-alkuiseksi? Euroopan unioni pyrkii muokkaamaan agendaan oman käsityksensä mukaiseksi eli ottamaan keskustelujen kohteeksi myös kehitysavun. Tätä varten se tarvitsee kokoukseen mukaan todella köyhiä ja taloudellisessa kehityksessään vähemmän onnistuneita maita, kuten Kambodshan, Laosin, Bangladeshin, Pakistanin ja Intian. EU suunnittelee kehitysavun lisäämistä niille, kuitenkin niin, että apu sidottaisiin tiukasti ihmisoikeuspoli-

tiikkaan, demokratisointiin ja talousuudistuksiin (*Far Eastern Economic Review*, 16 May 1996). Nämä ovat kunnioitettavia päämääriä, mutta ne virtaavat tässä tapauksessa suoraan orientalistisesta perinteestä. Kehitysapua näihin maihin voisi lisätä muutenkin, jos kerran todellista auttamishalua on; ei sitä tarvitsisi liittää ASEM:iin. Tällainen agenda ASEM:ille pönkittää Euroopan käsitystä itsestään hyväntahtoisena köyhien ja vielä barbaaristen aasialaisten auttajana ja opettajana ja näyttää samalla aasialaisille heidän paikkansa. Tämä on eurokulttuurisesti tärkeää, ja ehkä siitä kannattaa vähän maksaa. Mistään mahtavista summista ei kuitenkaan ole kysymys, korkeintaan 400 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria vuodessa on yksi mainittu summa (*Far Eastern Economic Review*, 16 May 1996).

Bangkokissa mukana olleet Itä-Aasian maat luonnollisesti vastustavat agendan muuttamista ja osanottajien määrän laajentamista. Ne haluavat pitää esityslistan tasa-arvoisena Euroopan ja Aasian kesken eli keskustella edelleen vain molemminpuolisesta kaupasta ja investoinneista (*Far Eastern Economic Review*, 11 July 1996). Rikkaammissa Itä-Aasian maissa ollaan jo totuttu eurooppalaisiin delegaatioihin, jotka matkustavat alueelle neuvottelemaan lainoista budjettivajeiden peittämiseksi ja houkuttelemaan investoijia elvyttämään Euroopan teollisuutta. Ei siellä ole mitään syytä pyrkiä jatkaamaan vuorovaikutusta orientalistisen mallin mukaan. Osapuolten väliset tulkinnat tilanteesta eivät juurikaan näytä muuttuneen Bangkokin kokouksen jälkeen, mutta seuraavaan kokoukseen, mikäli se saadaan aikaan, on aikaa vielä kaksi vuotta.²

Lopuksi

Nykyään on muodikasta varoitella kulttuurien yhteentörmäyksistä (Huntington 1993) tai yhä kiristyvistä kilpailusta Yhdysvaltain, Länsi-Euroopan ja Japanin johtamien talousblokkien välillä (Leuenerger ja Weinstein 1992; Thu-

² Eurooppalaisessa Venäjä-keskustelussa ja Venäjän Eurooppa-keskustelussa näkyvät täysin samat piirteet. Keskustelut ovat monologeja (tai suljetun piirin sisäisiä »heterologeja»), mutta ulkopoliittikat luodaan silti niiden pohjalle. Neumann 1996, 206.

row 1992; Mason ja Turay 1994). Tämä keskustelu, samoin kuin Kaukoidän kiihkeimmät oksidentalistiset kannanototkin, oli kuitenkin vilkkaainta vuosikymmenen alkupuolella. Uusien kulttuurillisten ja taloudellisten ryhmittymien esiinnousun voi nähdä myös positiivisena, muun muassa niiden vaikutusten takia, joita sillä on käyttämiemme maantieteellisten määritelmien suhteen.

Aasia on ennen kaikkea käsitteellinen ongelma. Historiallisista syistä Aasia sisältää Euraasian mantereelta kaiken sen, mitä ei ole sisällytetty Eurooppaan, ja seurauksena on Aasian käsitteen mielettömyys. Maantieteellisesti määritelty Aasia käsittää kolmanneksen maapallon maapinta-alasta ja kaksi kolmannesta ihmiskunnasta. Aasia on niin suuri, että sitä on mahdotonta mieltää yhdeksi poliittisesti toimivaksi yksiköksi. Kun monet Aasian maat nykyään ovat vahvistuneet ja saaneet itseluottamusta, on käsitettä alettu määritellä uudestaan. Kyse on oikeastaan kolonialismin perinteen edelleen jatkuvasta murtamisesta. Ei riitä, että valtiot muodollisesti itsenäistyvät siirtomaaherruudesta ja ryhtyvät harjoittamaan omaa politiikkaansa, vaan eurooppalaisten tuoman käsitemaailman muuttaminen paremmin omaa tilannetta vastaavaksi on myös tehtävä, ja tämä näyttää vaativan sukupolvien ajan.

Kaukoidässä on tällä hetkellä lähinnä kaksi kilpailevaa Aasian määritelmää. Lukuisasta kirjallisuudesta voimme ottaa esimerkiksi kahden indonesialaisen tutkijan debatin. Kumpikaan heistä ei hyväksy olemassa olevaa maantieteellistä määritelmää sen toimimattomuuden vuoksi. A. Hasnan Habib sulkee käsitteestä pois Siperian, Keski-Aasian sekä Lounais-Aasian, eli jäljelle jää Intian niemimaan alue sekä edellä esitetty moderni Itä-Aasian alue. Mutta kuten hän huomauttaa, ongelmana on edelleen, että tällainenkin Aasia käsittää suunnilleen puolet ihmiskuntaa (1995, 303). Hadi Soesastro ei varsinaisesti pyri esittämään Aasian määritelmää vaan Aasian ja Tyynenmeren alueen määritelmän, mutta jos siitä jätetään pois Tyynenmeren alueeseen mieltävät Amerikan manner ja Oseania, niin jäljelle jää vain moderni Itä-Aasian alue (1995, 313). Tähänkin alueeseen kuuluu vielä vajaa kaksi miljardia ihmistä, ja sekin saattaa olla liian iso mielekkääksi yksiköksi.

Jos jatkamme spekulatiota, niin kuten edellä on mainittu, kiinalainen kielialue mieltää itsensä omaksi erilliseksi yksikökseen ja on vain melko hatarasti mukana Aasia-retoriikassa, joten sekin voitaisiin erottaa Aasiasta. Jäljelle jäisi noin puolen miljardin ihmisen, saaristoista ja Tyynen mereen työntyvistä niemistä koostuva alue, joka on saman kokoinen kuin Eurooppa ja jota on vaikea nimetä, sillä Aasian käsite ei enää välttämättä tunnu sen kohdalla mielekkäältä. Aasian käsite voitaisiinkin siirtää koko mannerlaattaa koskevaksi. Tämä poistaisi sen kummallisuuden, että laatta jakautuu käsitteellisesti kahdeksi mantereeksi. Tämä Aasia sitten jaettaisiin pienempiin osiin: Eurooppa, Venäjä, Lähi-idän ja nykyisen Keski-Aasian islamilaisen kulttuurin alue, Intian niemimaa, Kiina sekä Läntisen Tyynenmeren niemet ja saaristot.

Tämä saattaisi muodostaa nykyistä mielekkäämpiä käsitteellisiä kokonaisuuksia. Euroopan, joka Euraasian mantereiden alueella on vieläkin »parempi kahdesta», se muuttaisi yhdeksi monista, edelleen rikkaaksi mutta oikeaan kokoonsa asetetuksi. ASEM:in tyyppisiä konferensseja voisi olla helpompi järjestää. Asialla olisi myös huomattavia myönteisiä vaikutuksia eurooppalaiseen valtiooppiin, koska se suhteellistaisi suuren osan niin klassisesta kuin modernistakin orientalistisesta kirjallisuudesta. Se ehkä helpottaisi ymmärtämään, että Aristoteles ei ollut eurooppalainen tai että Weberin vertaileva lähestymistapa oli oman aikansa tuote, jota on vaikea käyttää, kun mystifioitu Aasian käsite on hävinnyt.

LÄHTEET

- Anderson, Benedict (1995): *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London.
- Anttila, Ulla (1996): Pitäisikö Suomen harkita kauppapakotteita Kiinaa vastaan? Kyllä. *Ulkopolitiikka* 33:1, s. 44–45.
- Arbatov, Aleksei Georgijevits (1994): Venäjä: kansallinen turvallisuus 1990-luvulla. Julkaistu venäjäksi lehdessä *Mirovaja ekonomika i mezhdunarodnye otnosenija*, 7 ja 8–9; Tapani Kaakkuriemen julkaisematon suomennos.
- Aristoteles (1991): *Teokset: osa VIII, Poliitiikka*. Gaudamus, Helsinki.
- Aronen, Eeva-Kaarina (1996): Klinge ei reissussa rähjäjä. *Helsingin Sanomat, kuukausiliite*, tammikuu, s. 20–25.

- Beasley, W.G. (1994): *Japanese Imperialism 1894–1945*. Oxford University Press, Oxford.
- von Berg, Edmund (1859/1995): *Kertomus Suomenmaan Metsistä 1858 sekä kuvia suuresta muutoksesta*. Metsälehti, Jyväskylä.
- Canetti, Elias (1935/1983): *Sokeat*. Tammi, Helsinki.
- Consulate General of Malaysia (1991): *East Asia Economic Group (EAEG)*, moniste.
- Dale, Peter N. (1995): *The Myth of Japanese Uniqueness*. Routledge, London.
- Far Eastern Economic Review* (1996): 14 March; 16 May; 11 July.
- Funabashi Yooichi (1995): *Ajia Taiheiyo Fuijon. APEC to Nihon*. Chuuo kooronsha, Tokyo.
- Furukawa Eiichi (1996): Curtain Finally Rises on EAEC. *The Japan Times Weekly, International Edition*, 20–26 May.
- Habib, A. Hasnan (1995): Defining the »Asia Pacific Region«. *The Indonesian Quarterly* 23:4, s. 302–312.
- Halmesvirta, Anssi (1993): *Turanilaisia ja herrasneekereitä: Aatehistoriallisia tutkimuksia brittiläisestä rotuajattelusta*. SHS, Helsinki.
- Heikkilä-Horn, Marja-Leena ja Tove Selin (1994): *Kun Kaakkois-Aasiassa satoi lunta: Itä- ja Kaakkois-Aasia Helsingin Sanomissa*. Aasian ystävät, Helsinki.
- Higgott, Richard (1995): APEC: A Sceptical View. Teoksessa: Andrew Mack and John Ravenhill (eds), *Pacific Cooperation: Building Economic and Security Regimes in the Asia-Pacific Region*. Westview Press, Boulder. s. 66–97.
- Huntington, Samuel P. (1993): The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs* 72:3, s. 22–49.
- International Monetary Fund (1993): *World Economic Outlook, May 1993: A Survey by the Staff of the International Monetary Fund*. Washington, DC.
- Kemiläinen, Aira (1985) (toim.): *Mongoleja vai germaaneja? – rotuteorioiden suomalaiset*. SHS, Helsinki.
- Kemiläinen, Aira (1993): *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa: Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. SHS, Helsinki.
- Kokubun Ryoosei (1996): *Ajia jidai no kenshoo. Chuugoku no shiten kara*. Asahi sensho 547. Asahi shinbunsha, Tokyo.
- Korhonen, Pekka (1990): Japanin ekspansio 1854–1945 ja nationalismin leviäminen läntisen Tyynenmeren alueella. *Rauhantutkimus* 6:3, s. 34–67.
- Korhonen, Pekka (1994a): *Japan and the Pacific Free Trade Area*. Routledge, London.
- Korhonen, Pekka (1994b): Economism as a Pacific Peace Project. *Philippine Political Science Journal* 37–38, s. 1–28.
- Korhonen, Pekka (1996a): The Pacific Age in World History. *Journal of World History* 7:1, s. 41–70.
- Korhonen, Pekka (1996b): The Dimension of Dreams. Teoksessa: Werner Pascha and Sarah Metzger-Court (eds), *Japan's Socio-Economic Evolution*. Curzon Press/Japan Library, London. s. 123–141.
- Korhonen, Pekka (1996c): Regional Boundaries: Europe and Asia. Paper for the seminar on »The Future of Regionalism: Theoretical and Empirical Issues«, Centre for Japanese Studies and Political Economy Research Centre, University of Sheffield, 15–16 February 1996.
- Korhonen, Pekka (1996d): *Pacific Romances: Japan and Pacific Integration, 1968–1996*. Kirjan käsikirjoitus.
- Korhonen, Pekka (1996e): *Yooroppa no higashi no kokyoo, Ajia no nishi no kokyoo*. Kenritsu Niigata joshi tanki daigaku, Niigata. Tulossa.
- Korpela, Kirsi (1995): Mistä tulit suomalainen? *Tiede* 2000 15:4, s. 62–65.
- Kyuu Eikan to Watanabe Shooichi (1994): *Ajia kyooenken no jidai – saraba Amerika*. PHP kenkyujo, Tokyo.
- Leuenberger, Theodor and Martin E. Weinstein (eds) (1992): *Europe, Japan and America in the 1990s: Cooperation and Competition*. Springer-Verlag, Berlin.
- Li Lei (1996): Yksipuolinen tiedottaminen vääristää Kiina-kuvaa. *Helsingin Sanomat*, 13. helmikuuta.
- Lim Chong Yah (1995): East Asia in the Pacific Century: An Uneasy Accommodation. Teoksessa: Jae Ha Chung and De Piao Tang (eds), *The Emergence of East Asia: Bilateral Dynamics of the Region & Multilateral Issues of APEC*. The Hong Kong University of Science and Technology, Hong Kong. s. 15–34.
- Mahathir to Ishihara Shintaroo (1994): »NO« to ieru *Ajia. Tai Oobei e no kaado*. Koobunsha, Tokyo.
- Mahbubani, Kishore (1994): You May Not Like It, Europe, But This Asian Medicine Could Help. *International Herald Tribune*, 1 October.
- Mason, T. David and Abdul M. Turay (eds) (1994): *Japan, NAFTA and Europe: Trilateral Cooperation or Confrontation*. St. Martin's Press, New York.
- Medvedev, Sergei (1996): Venäjän Eurooppa-politiikka ja vuosien 1995–96 vaalit. *Ulkopolitiikka* 33:2, s. 4–16.
- Mikkeli, Heikki (1993): *Euroopan idea*. SHS, Helsinki.
- Nanjoo Shunji (1996): *Ajia-Ooshuu kaigoo (ASEM) to Nihon. Ajia to Nihon*, 3 gatsu, s. 4–15.
- Neumann, Iver B. (1996): *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations*. Routledge, London.
- Nikanne, Urpo ja Jan-Ola Östman (1996): Kielitiede, löytöretki ihmismieleen. *Helsingin Sanomat, kuukausiliite*, kesäkuu, s. 77–80.
- Oittinen, Vesa (1996): Euraasialaisuus Venäjän politiikassa. *Ulkopolitiikka* 33:1, s. 4–10.
- Said, Edward (1978/1995): *Orientalism*. Penguin, London.
- Sakamoto Yoshikazu (1994): A Perspective on the Changing World Order: A Conceptual Prelude. Teoksessa: Yoshikazu Sakamoto (ed.), *Global Transformation: Challenges to the State System*. United Nations University, Tokyo. s. 15–54.
- Salminen, Johannes (1988): *Aleksandrian muisto*. WSOY, Porvoo.
- Shambaugh, David (ed.) (1995): *Greater China: The Next Superpower?* Oxford University Press, Oxford.

- Soesastro, Hadi (1995): The Asia Pacific Region on the Treshold of the 21st Century: Trends and Goals. *The Indonesian Quarterly* 23:4, s. 313–322.
- Thurow, Lester (1992): *Head to Head: The Coming Economic Battle among Japan, Europe and America*. William Morrow, New York.
- Vähämäki, Jussi (1995): Euroopan geofilosofia. *Kosmopolis* 25:4, s. 51–63.
- Weber, Max (1921/1992): *Kaupunki*. Vastapaino, Tampere.
- Wilkinson, Endymion (1983): *Japan versus Europe: A History of Misunderstanding*. Penguin, Harmondsworth.
- Zakaria, Fareed (1994): Culture is Destiny: A Conversation with Lee Kuan Yew. *Foreign Affairs* 73:2, s. 109–126.
- Östman, Jan-Ola ja Jarno Raukko (1996): The »Pragmereal» Challenge to Genetic Language Tree Models. Teoksessa Seppo Suhonen (toim.), *Itämerensuomalainen kulttuurialue*. Castrenianumin toimitteita 49. Castrenianumin laitokset ja Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki, s. 31–69.